

Za férové banány a důstojný život

Rozhovor s Renwickem Rosem a Kozel Peters-Frazerovou

S Renwickem Rosem a Kozel Peters-Frazerovou, zástupci fair tradového družstva WINFA z karibských Návětrných ostrovů, jsme v Berlíně hovořili o negativním dopadu nákupních řetězců, výhodách družstevnictví a nezastupitelné roli žen.

Banány jsou bezpochyby jednou z nejvíce obchodovaných potravin na světě. Kdo jich produkuje nejvíce, a která část světa naopak nejvíce banánů spotřebovává?

RR: Největším producentem je Ekvádor, následovaný Filipínami, Guatemalou, Kostarikou a Kolumbií, čili jde většinou o latinskoamerické země. Filipínská produkce končí z velké části na japonském trhu a zbytek konzumují hlavně Severoameričané a Evropané, zvláště Velká Británie.

Klíčovou roli v distribuci hrají západní supermarkety, které nově opouštějí tradiční dodavatele a vyjednávají s producenty napřímo, čímž ještě více tlačí na nižší výkupní ceny. Jak ovlivňují situaci producentů banánů a jakou roli hrají v obchodní politice?

KPF: V současnosti se mluví především o tom, že supermarkety mají při stanovování cen komodit velkou moc a existuje spousta potenciální pozitivní energie, kterou by mohly do procesu vložit. Není však vidět tak často, jak by měla, což má samozřejmě dopad na producenty, zvláště ty malé.

RR: Supermarkety jsou nyní velcí hráči na trhu. Před nějakými deseti, patnácti, pětadvaceti lety hrály prim velké banánové společnosti jako Chiquita, Dole nebo Del Monte, nyní je však nahradily supermarkety. Jezdím do Evropy intenzivně dvacet let a pozoruji, jak moc supermarketů nesmírně narostla. Velmi silně ovlivňují cenovou politiku, což přímo dopadá na živobytí malých zemědělců. Jak spolu totiž supermarkety cenově soupeří, jdou s cenami dolů, kvůli čemuž zemědělci trpí. Díky vlivu pocházejícímu z jejich kupní síly ovlivňují způsoby, jak a za jakých sociálních a environmentálních podmínek se banány pěstují.

Jak tedy vnímáte tvrzení supermarketů, že se snaží být zelenější, sociálně a environmentálně odpovědné a že nabízejí produkty lokálních výrobců?

RR: Musí být zřejmé, že tato tvrzení a aktivity dělají supermarkety jenom v reakci na kampaně různých organizací a spotřebitelské akce v Evropě. Evropští konzumenti se totiž rozhodli zaměřit na férový obchod a sociální a environmentální podmínky pěstování. Pravdou je, že k jistému zlepšení došlo, ale supermarkety mají před sebou ještě dlouhou cestu. Jako výsledek kampaní a aktivit evropských organizací podporujících latinskoamerické odbory proběhla kolektivní vyjednávání, k čemuž nikdy předtím nedošlo, a mnohé podmínky se zlepšily. V našem případě — na Návětrných ostrovech — pomohl koncept fair trade stabilizovat trh. V každodenním životě stále musíme čelit mnoha potížím, ale vítáme jakýkoli posun. Nesmíme ovšem usnout na vavřínech.

Můžete popsat hlavní negativní dopady produkce banánů na společnost a životní prostředí?

KPF: Banánová produkce není trvale udržitelná, což zahrnuje problémy: jak dostat za plody odpovídající finanční částku a jak mít jistotu, že máte stabilní trh a že rozumíte otázkám spojeným s ochranou životního prostředí? Malí producenti operují na velmi soutěživém globálním trhu, jehož dynamika se pro malé a plantážové výrobní systémy velmi liší. Vede to k situaci, kdy nákupčí dávají přednost produktům, které jsou sice levnější, ale ne trvale udržitelné.

RR: V případě Návětrných ostrovů je to určitě nízká cena, kterou mají producenti za své banány dostávají. Máme přístup na trh, prodáváme většinu našich banánů do Velké Británie, tamější trh je ale kvůli intenzivní soutěži mezi supermarketovými řetězci i jedním z nejobtížnějších. Například v Británii funguje Walmart, Asda, Tesco, Sainsbury's, Waitrose, Aldi a Lidl a další řetězce.

Přišli jsme na to, že díky oblibě mezi spotřebiteli používají řetězce banány jako lákadlo. Proto také neustále snižují ceny — v některých obchodech jsem viděl jablka vypěstovaná v Británii a Evropě, která jsou dražší než banány dopravované tisíce kilometrů, což nemůže být udržitelné. Cenová otázka tak má zásadní dopad na udržitelnost produkce malých zemědělců v Karibiku. Náklady na výrobu stále vzrůstají, supermarkety ale zároveň tlačí ceny dolů. Někteří pěstitelé museli skončit, protože měli s požadovanými cenami supermarketů problémy. Farmáři pak nejsou schopni se dostatečně postarat o své rodiny, například posílat děti na střední školy.

V sedmdesátých letech jste se na Návětrných ostrovech připojil k hnutí za občanská práva a tehdy odbory získaly určitou moc. Co se od té doby změnilo?

RR: Odbory existovaly už předtím, ale neměli jsme nezávislost. Část občanského hnutí usilovala hlavně o nezávislost. Ale životní podmínky se od té doby znatelně zlepšily, například jsme mohli zavést pozemkové reformy — když jsme s hnutím začínali, většinu plantáží vlastnilo jen několik málo rodin a společností, což už dnes na Ostrovech neplatí. Ve skutečnosti tu už žádní velcí pěstitelé nejsou, půda byla rozdělena mezi mnoho malých farmářů, kteří obhospodařují dva až pět hektarů. To zajišťuje lidem důstojnou obživu.

Dosáhli jste tohoto pozitivního posunu především díky odborovým hnutím, nebo díky organizaci WINFA, kterou jste spoluzakládal?

RR: Kombinací obojího. Situace před a po dosažení nezávislosti byla odlišná a dělníci v banánovém odvětví sehráli ve změnách důležitou roli. Družstvo WINFA vzniklo v roce 1982 a založili jej lidé ze sociálního hnutí.

KPF: WINFA je organizace, která pracuje na různých úrovních a využívá různé platformy, aby byla schopna šířit povědomí o tématech vztahujících se k malým producentům. Usilovně se snažíme o dosažení hmatatelných výsledků, které by pozitivně ovlivnily pěstitele.

Zaměřujeme se na několik hlavních otázek: propagování udržitelného zemědělství, kontinuitu v zaměstnávání a na podporu mladých. Velmi se soustředíme na udržitelné ekonomické alternativy. Propagujeme tyto myšlenky prostřednictvím hájení Fair Fruit (férového ovoce), lobbujeme za něj a budujeme o něm povědomí. A také prostřednictvím hledání tržních nik — aby byl tržní prostor konzistentní ve smyslu přístupnosti pro malé producenty.

A děláme toho také mnoho v oblasti vzdělávání samotných producentů. Snažíme se je přimět, aby byli za svou výrobu zodpovědní, aby snížili náklady výroby. A pomáháme jim expandovat za určitou úroveň.

K tomuto cíli se snažíme využívat jakékoli dostupné prostředky, zvyšujeme povědomí o tématu malých producentů mezi konzumenty, u zástupců supermarketů i ve vládě. A nejde pouze o venkovské oblasti, ale také o problémy rozvoje regionálního a národního, jako je vytváření pracovních míst, sociální stabilita nebo participace mladých.

Jak na vaše lobbingsvé snahy reaguje národní vláda? Zavádí do svých rozhodnutí vaše návrhy?

KPF: Řekla bych, že ve většině případů jsme uspěli, ale pořád toho dost zbývá. Dokázali jsme například odříznout z dodavatelského řetězce prostředníky, a tak poskytnout výrobci důležitější roli. Ale je toho potřeba udělat ještě hodně. Vlády hrají v otázkách pěstitelské politiky velmi důležitou roli, ale hlavně: jejich vliv daleko přesahuje možnosti občanských a nevládních organizací, zejména pokud jde o úroveň širšího kontextu mezinárodní politiky.

Předpokládáme, že vlády jsou si vědomy toho, co je potřeba ještě změnit, ale jelikož při jednáních často chybí zástupci výrobců a pěstitelů, hraje při nich WINFA roli prostředníka.

Jaké měla vaše organizace původně cíle?

RR: Pozemkovou reformu. Také je třeba si uvědomit, že v té době jsme řešili několik rozsáhlých přírodních katastrof — v roce 1979 nám sopečné erupce zlikvidovaly úrodu a v Dominikánské republice zničil silný hurikán plodiny, v roce 1980 přišel další hurikán a problémy a revitalizace zemědělství nikdo neřešil. Takže jsme se toho chtěli ujmout. Další cíl představoval boj s chudobou na venkově, řešení živobytí malých zemědělců. Toho jsme dosáhli, ale nastavení globálního obchodu a supermarketů vytvořily nové výzvy. Také fair trade certifikáty jsou pro malé farmáře nákladné (máme osvědčení Fair Trade a Globalgap), což znamená, že musíte zaplatit lidi a pozvat certifikační agentury z Evropy, aby si přišly prohlédnout kvalitu produkce, a tak dále. Proto je dobré mít organizaci, která jim pomáhá a podporuje je.

Kromě přírodních katastrof jako sopečné erupce a hurikány proběhla možná ještě drastičtější „katastrofa“, a to v souvislosti s vytvořením jednotného evropského trhu v roce 1993 a „reformy“ WTO (Světové obchodní organizace). Jakým způsobem vás tyto procesy ovlivnily?

RR: Byla to pro nás zásadní věc, která způsobila mnoho problémů. To, že jsme posledních dvacet let strávili sváděním bojů s WTO, nás přivedlo k fair trade jako alternativě. Nebyli bychom jinak schopní přežít a konkurovat velkým společnostem na konvenčním trhu, protože měřítko, v němž operují, je nesmírně velké, s velmi negativními dopady na malé pěstitele. Rovněž jsme začali pracovat s podpůrnou sítí pěstitelů ovoce EUROBAN a v karibské oblasti jsme se spojili se skupinou občanských organizací. Snažíme se vyřešit problémy vzniklé rozvojovou agendou po roce 2015. Takže se neomezujeme pouze na zemědělství a cenovou politiku, ale jsme napojeni na to, co se děje v USA a ve světě.

Na Návětrných ostrovech jste založili fairtradové družstvo. Podařilo se vám tímto způsobem snížit škody způsobené globálním trhem? Jaké má toto družstvo výhody?

RR: Zpočátku se to dařilo, nebyť fairtrade, nebyli bychom na exportním trhu ani schopní konkurovat velkým producentům banánů na konvenčním trhu. Ale co je důležitější, fairtrade nám poskytuje garantovanou minimální cenu, která nikdy neklesne pod náklady produkce. Což se jinak nestane, a dokonce i supermarketů musí s touto cenou souhlasit, pokud chtějí prodávat fairtradové banány. To je důležitý benefit. A navíc, sama fairtradová organizace také získává bonus na každé krabici banánů, který většinou využívá na podporu sociálních projektů, v rámci nichž pořizujeme školní autobusy, podporujeme mateřské školky, nakupujeme zdravotní vybavení pro nemocnice nebo vzděláváme farmáře. Takže kromě toho, že farmář dostává garantovanou cenu, má z fair trade mnoho dalších sociálních výhod.

Rád bych se vrátil do třicátých let a do doby prezidenta USA Franklina Roosevelta a masivní a často velmi násilné vojenské intervence americké armády. Pod nálepkou „dobré sousedské politiky“ prováděly USA ve Střední Americe intervenci, kterou dnes označujeme jako takzvané banánové války. Cílem bylo získat přístup velkých amerických ovocnářských společností — United Fruits Company — do regionu Střední Ameriky, tedy přístup k levné pracovní síle a velkým třtinovým, banánovým a dalším plantážím. United Fruit Company se později změnila na Chiquitu, společnost postavenou na mrtvolách mnoha místních farmářů, obyvatel a aktivistů. Jak se situace vyvíjí dnes?

RR: Ironií osudu se Chiquita stala jednou z obětí svých vlastních moderních „banánových válek“, v bojích mezi nejručnějšími společnostmi podlehla a v jeden čas musela vyhlásit bankrot. Dnes už ji Američané nevládní, koupila ji brazilská společnost. Takže Chiquita sama

trpěla, WINFA trpěla, dělníci na banánových plantážích trpěli, a to je důvod, proč si potřebujeme sednout a probrat a najít udržitelné cesty toho, jak s banány obchodovat. Stejně jako Chiquita i WTO hazardovala s velkými investicemi a očekávala, že se trh bude chovat podle jejich přání. Což se nestalo a Chiquita se stala obětí vlastní investiční strategie.

Podle OSN produkují až 70 % potravin ženy, takže hrají extrémně důležitou roli, i když se o tom do velké míry neví. Ženy také čelí značné diskriminaci. Jaká je jejich současná role v oblasti zemědělské produkce a jakým dalším problémům čelí?

KPF: Ve WINFA se speciálně zaměřujeme na potravinovou a nutriční bezpečnost, ale musím říct, že provádíme i genderový mainstreaming napříč všemi strategickými oblastmi práce. Role žen je pro nás zásadní, obzvláště v kontextu práce, ženy hrají vedoucí úlohu v potravinové a zemědělské produkci. Jsou odolnější vůči výše zmíněným změnám a tlakům, zatímco muži se chovají flexibilněji a přecházejí na jiné ekonomické aktivity. Takže ženy hrají obrovskou roli ve smyslu zajištění základny potravinové produkce. Živobytí mnoha žen a jejich rodin, zvláště na venkově, stále závisí především na zemědělství a je zajímavé, že více než polovina domácností v regionu je ekonomicky v rukou žen, takže jde o velkou zodpovědnost. Vzhledem k adaptaci na změnu klimatu a potravinovou bezpečnost je potřeba nastavit pružný systém v oblasti péče o rodinu a zároveň práce v zemědělství. Navíc zjišťujeme, že ženy mají z historických a kulturních důvodů sklon sázet na ty, kteří se starají o potraviny a nutriční potřeby rodin, aby následně mohly připravovat jídlo a obstarávat potřebné produkty. Toto musíme vzít v úvahu při řešení jakýchkoli otázek nutriční bezpečnosti a rozvojové agendy. Je nutné vybudovat prostor pro inkluzi žen, ujistit se, že do politik a programů zahrnujete i genderový pohled a chápete důležitost role, kterou ženy v otázkách potravinové a nutriční bezpečnosti hrají.

Tento rozhovor proběhl v Berlíně, můžete vysvětlit, proč jste tady?

RR: Toto setkání je součástí projektu Make Fruit Fair!, který se snaží kampaněmi oslovit evropské konzumenty a podpořit udržitelný obchod s tropickým ovocem.

Renwick Ellsworth Adrian Rose je politický aktivista, novinář a dlouholetý ředitel Asociace farmářů z Návětrných ostrovů (WINFA). Sehrál důležitou roli v sociálních hnutích za nezávislost v polovině 60. let v oblasti Karibiku. Několik desetiletí prosazuje zájmy drobných pěstitelů banánů a zasloužil se o přechod téměř veškeré produkce banánů na Návětrných ostrovech do systému Fairtrade. Napomohl tak ke zlepšení a stabilizaci sociální situace farmářů a jejich rodin.

Kozel Peters-Fraserová převzala funkci ředitelky organizace WINFA. Fairtradové družstvo WINFA je součástí dvacítky organizací sdružených v kampani *Make Fruit Fair!* Zastánci férovějšího obchodu s ovocem nedávno spustili petici proti neférovým obchodním praktikám supermarketů. Informace o kampani stejně jako o tropickém ovoci najdete na www.zaferovebanany.cz.